

UDK: 342.739:341.1/8
342.739:341.176(4.672EU)
Biblid 1451-3188, 14 (2015)
Год XIII, бр. 52-53, стр. 358–372
Изворни научни рад

др Весна РАЈАКОВИЋ¹

ПРАВО НА ИМОВИНУ У МЕЂУНАРОДНОЈ И ЕВРОПСКОЈ ПРАВНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

ABSTRACT

The development of the idea of human rights is expressed through the adoption of a number of legal documents. They have seen the pursuit of the recognition of basic human rights which protect the most important human goods such as life, body, health, family, property and others. Although the order of recognition or legal rights started with verification of basic human rights (life and body), the fact is that the aspiration for a more complete and more certain legal protection of property rights of every man was expressed very early. Hence, in the first legal monuments we find provisions that protect the assets of its unlawful seizure and destruction. In the area of human rights assets represent an object of special protection in the form of property rights as basic human rights. By this is meant the right to peaceful enjoyment of possessions without the possible legal and factual disturbance by third parties. Taking into account the achievement of legal protection of property rights, the author will point out in the work the basic features of this right in international and European legal framework and case law.

Key words: human rights, property, legal instruments, the European Court judgment.

1) УВОД

Неке од основних специфичности људских права односе се на објект заштите, својство њиховог имаоца и време откривања и правног

---

¹ Правни факултет за привреду и правосуђе Универзитет Привредна академија у Новом Саду, е-маил: vesnarajakovic@yahoo.com.

верификовања у релевантним међународним и регионалним правним инструментима. Отуда потиче подела људских права према својству њиховог имаоца на индивидуална и колективна и времену појављивања на генерације људских права. У обе од наведених подела људских права имовини, односно праву на мирно уживање у сопственој имовини припада посебно место. Уколико размотримо поделу на генерације људских права онда можемо уочити да се право на имовину налази у оквиру друге генерације људских права.² Његово откривање и правно верификовање везује се за Универзалну декларацију о људским правима (1948), Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966) и Европску конвенцију о људским правима (1950). У овим међународним и регионалним (европским) правним инструментима право на имовину има статус самосталног односно посебног људског права.³

Право на имовину представља посебан правни спецификум у односу на друга људска права. То се, пре свега, односи на примену одређених стандарда попут: „мирног уживања у имовини“, „доброг владања сопственим и туђим стварима“ и др. Отуда је неопходно разлучити шта све обухвата имовина, било као генусни појам или пак као признато људско право. Реч је о ширењу садржаја који чине имовину у грађанскоправном смислу. У почетку су то биле само непокретне и покретне ствари, да бисмо данас под имовином сматрали: интелектуалну имовину, различите врсте енергије, интернет, телефонске импулсе и др. У грађанскоправном смислу посматрано, право на имовину обухвата њено неометано коришћење укључујући и отуђење (правни промет) и оптерећење (давање у залог, стављање под хипотеку). С друге стране, право на имовину као људско право дели „судбину“ осталих људских права. Под тим подразумевамо основна својства људских права: урођени карактер, универзалност,

---

² Више о класификацији људских права на генерације, са посебни освртом на прву и трећу генерацију, видети: Весна Ракић-Водинелић, „Прва и трећа генерација људских права“. *Зборник правног факултета у Загребу* 39 (5-6), стр. 789.

³ У литератури се неретко право на имовину сматра основним или, боље речено, условним људским правом. Под тим се подразумева важност постојања имовине на страни сваког појединачног или пак колективних уживалаца људских права. На тај начин се стварају повољни услови за уживање других људских права. Тако је, на пример, илузорно говорити о остварењу грађанских и политичких права (пасивно бирачко право) код оних грађана који немају имовину и не остварују приходе по том основу. Ранији социјалистички аутори су на овоме заснивали идеју о беспредметности политичког плурализма у тзв. буржоаским демократијама, које су имале дугу традицију уживања грађанских и политичких људских права кроз активно учешће у политичком и друштвеном животу државе.

недељивост, непреносивост, забрању увођења нових на рачун постојећих односно већ признатих људских права, разликовање у односу на објективно право и субјективна права и др. Иако је у нашем националном праву на снази читава лепеза правних прописа, почев од устава и закона, па све до подзаконских прописа, којима се пружа потпуна заштита имовине њеним имаоцима, чињеница је да људско право на имовину има наднационални статус. Стога је ради потпунијег разумевања неопходно сагледати појам и специфичности права на имовину у међународној и европској правној перспективи. При том, не треба губити из видокруга дугогодишњу праксу Европског суда за људска права у Стразбуру који је у својим пресудама оживотворио право на имовину као људско право.

2) СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРАВА НА ИМОВИНУ У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВНОМ ПРОСТОРУ

Иако се развој идеје о људским правима разматра још од Велике повеље слобода (*Magna carta libertatum*), свако озбиљније истраживање о њиховом правном пореклу везује се за период после Другог светског рата.⁴ У ред најважнијих међународних правних инструмената о људским правима заслужено (прво) место припада Универзалној декларацији о људским правима, донетој далеке 1948. године.⁵ У уводном делу Декларације наводи се да „Генерална Скупштина проглашава ову Универзалну декларацију о људским правима као заједнички стандард који треба да постигну сви народи и све нације да би сваки појединац и сваки орган друштва, имајући ову Декларацију стално на уму, тежио да учењем и васпитавањем допринесе поштовању ових права и слобода и да поступним унутрашњим и међународним мерама обезбеди њихово опште и стварно признање и

⁴ Не треба превидети чињеницу да је и Душанов законик уврштен у ред правних споменика који се налази на путу развоја идеје о људским правима. Наравно, она се могла уочити у успостављању одређених правних начела (попут независности судства) који су погодовали каснијем настанку људских права. Тако, Александар Соловјев, Историја словенских права - Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка, Службени лист СРЈ, Београд, 1998, стр. 205.

⁵ Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР). Текст Универзалне декларације који ће бити цитиран у раду преузет је са веб сајта: www.vojvodina-hrc.org/images/ljudskaprava/PDF_LJP/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima.pdf (доступно 10.03.2015).

поштовање како међу народима самих држава чланица, тако и међу народима оних територија које су под њиховом управом“. Код навођења појединачних људских права посебна пажња посвећена је праву на имовину. Према одредби члана 17. Универзалне декларације „свако има право да поседује имовину, сам и у заједници с другима“ (став 1). Након овако општег одређења права на имовину сваког човека, у наредном ставу 2. истог члана, наводи се да „нико не сме бити самовољно лишен своје имовине“. Ако размотримо цитиране одредбе Универзалне декларације, онда можемо уочити јасну намеру њених твораца да изједначе право на имовину са осталим људским правима.⁶ На тај начин се стварају повољни услови за уживање других људских права што није могуће у ситуацији када имовина није предмет правне заштите. Правни стандард „самовољно лишење своје имовине“ подразумева да изван правно прописаних случајева није могуће ограничити или потпуно лишити било које лице (физичко или правно) имовине која се налази у њиховом власништву. Случајеви у којима је могуће правно ограничити људско право на имовину припадају категорији дозвољених ограничења људских права.⁷ Поред Универзалне декларације, у лепези међународних правних инструмената значајно место припада Међународном пакту о грађанским и политичким правима⁸ и Међународном

---

⁶ Интересантно је напоменути да је у стварању Универзалне декларације о људским правима важну улогу имала Елеонор Рузвелт (супруга америчког председника Френклина Рузвелта). Она је асистирала канађанину *John Peters Humphrey* који је био ангажован од стране УН да ради на изради Декларације. При том је са посебним одушевљењем јавно обзнанила текст саме Декларације чиме је крунисала своје вишегодишње залагање за увођење правне једнакости али и правне извесности на подручју људских права.

⁷ Правна и политичка историја су „пребогате“ случајевима у којима се право на имовину „неподобних“ људи кршило на најбруталнији начин. Реч је о диктаторским режимима у којима је право уступало место политичким и идеолошким флоскулама о народним непријатељима као изворима негативних тенденција који своје порекло вуку из свргнутих режима. Нажалост, диктаторски режими су доносили законе у којима су настојали правно оправдати отимање имовине њеним дотадашњим законитим власницима. У наведеном контексту, професор Обрадовић посебно истиче: „Она претходна, комунистичка власт је доносила законе у том смислу, па је законска форма била задовољена. Али и закон може бити неправичан и мимо светских и цивилизацијских стандарда, а ти су закони били такви и они свакако нису били у складу с оним што се у свету смагтра правом. Диктатура може доносити какве хоће законе, они јесу позитивно право, али могу заправо легализовати неправо“, Константин Обрадовић, Почетница за људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 1998, стр. 37.

⁸ Међународни пакт о грађанским и политичким правима Усвојен Резолуцијом 2200А (XXI) Генералне скупштине 16. децембра 1966. године. Ступио на снагу 23. марта 1976. године, у сагласности са чланом 49. Види: Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима (“Службени лист СФРЈ- Међународни уговори”, бр. 7/71).

пакту о економским, социјалним и културним правима донетим 1966. године.⁹ Овим правним инструментима се на универзалном нивоу обезбеђује примена темељних правних принципа (нпр. право на једнакост) без којих није могуће уживање људских права, укључујући и право на имовину. Тако се у Међународном пакту о грађанским и политичким правима предвиђају општи и недискриминирајући услови под којима сви људи на једнак начин могу остваривати људска права. Иако се експлицитно не помиње право на имовину, у смислу како га Универзална декларација наводи у претходно цитираним члановима, овим Пактом се установљавају универзални принципи чију примењивост треба посматрати у односу на целокупан корпус признатих људских права. Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима представља правни инструмент којим се предвиђају појединачна људска права. У погледу права на имовину сматрамо значајним оне одредбе Пакта у којима се обезбеђују услови за мирно и несметано уживање у вредностима које је човек стекао својим радом (економска права). То се остварује гарантовањем права на рад и по основу рада што представља основу на којој државе потписнице морају развијати своје национално законодавство. У том смислу се у одредби члана 4. Пакта наводи: „Државе чланице овог пакта признају да, у погледу уживања права које држава обезбеђује према овом пакту, држава може да ограничи та права само законом и то у оној мери која је у сагласности са природом ових права и искључиво у циљу унапређења општег благостања у демократском друштву“. Међународна заштита права на имовину настављена је кроз активност посебних тела формираних под окриљем ОУН. Тако су делатношћу Комисије за људска права усвојене Резолуције број 1987/17 и 1988/19, којима је остварен значајан напредак на подручју заштите права на имовину. Поред гарантовања приватне својине сваког човека наводи се постојање колективних титулара одређених добара, укључујући и међународну заједницу. Реч је о афирмисању новог института међународног права, тзв. општег добра (заједничке баштине) човечанства.¹⁰

⁹ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима усвојен је и отворен за потписивање и ратификовање, или приступање, резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200А(XXI) од 16. децембра 1966. године. Пакт је ступио на снагу 3. јануара 1976. године када је потребних 35 држава депоновало инструменте о ратификацији или приступању. СФРЈ је Пакт ратификовала у јулу 1971. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, бр. 7/71).

¹⁰ Војин Димитријевић (et al.), Људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 1997, стр. 297-298.

3) СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРАВА НА ИМОВИНУ У ЕВРОПСКОМ ПРАВНОМ ПРОСТОРУ

Познато је да се европски правни инструментаријум заснива на Европској конвенцији о људским правима, као кровном правном инструменту, донетом далеке 1950. године. Конвенцијом се на европском правном подручју гарантују основна, до тада призната, људска права. У погледу права на имовину присутна је извесна доза недоследности у основном тексту Европске конвенције. Отуда је у Првом протоколу из 1952. године уврштено право на имовину као посебно људско право. Према одреби члана 1. (заштита имовине): „Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права. Претходне одредбе, међутим, ни на који начин не утичу на право државе да примењује законе које сматра потребним да би регулисала коришћење имовине у складу с општим интересима или да би обезбедила наплату пореза или других дажбина или казни“.¹¹ На основу претходно цитиране одредбе Европске конвенције можемо уочити намеру њених твораца о једнаком признавању права на имовину у физичким и правним лицима.¹²

Под појмом „неометано“ подразумева се заштита од свих облика фактичког и правног ометања ималаца имовине од стране трећих лица. Међутим, ексклузивитет физичких и правних лица у коришћењу имовине може бити ограничен, на правно дозвољен начин, у тачно одређеним случајевима, који обухватају домене јавног интереса и остале случајеве предвиђене законским прописима и општим правним начелима признатим у међународном јавном праву. Овде је, заправо, реч о тзв. дозвољеним

---

¹¹ Види: Протокол бр. 1. уз Конвенцију о људским правима и основним слободама (Париз, 20. марта 1952), Инструменти Савета Европе - људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 2000, стр. 45.

¹² Овде бисмо могли указати на непотпуну заштиту права на имовину у односу на члан 1. Првог протокола на Европску конвенцију. Реч је о томе да се цитираним одредбама Конвенције гарантује право на постојећу имовину сваком физичком и правном лицу. Међутим, нигде се не помиње право на стицање имовине у неком од правно дозвољених основа што ствара донекле спорне ситуације у пракси Европског суда за људска права. Тако се, на пример, у случају *Marckx* против Белгије наводи да члан 1. Протокола 1. „не чини ништа осим што гарантује право свакоме на мирно уживање његове имовине, па се примењује само на постојећу имовину лица и не гарантује право на стицање имовине било добровољним располагањем било путем наследства“. Види: *Marckx v. Belgium* (13. јуни 1979) Серија А бр. 31.

(уграђеним) ограничењима људских права или ограничењима *per definitionem*.¹³ Право на имовину трпи одређена законска ограничења у погледу остварења општих интереса.¹⁴ То практично значи да општи или јавни интерес може условно речено потирати право на имовину уз обавезу плаћања правичне накнаде у висине њене вредности (експропријација). Питање правичности представља правни стандард који се, у светлу људског права на имовину, мора утврђивати у сваком конкретном случају. С обзиром да је реч о правном стандарду неопходно је водити рачуна о правичној (правој) мери којом треба у целости обухватити вредност предметне имовине. Нажалост, у пракси се неретко правно - дозвољени облици ограничења права на имовину, у форми давања правичне накнаде, фактички претварају у самоволно „отимање“ имовине од њених законитих власника. Негативна искуства многих земаља показују нам суштинску негацију имовинских права њихових грађана. У бившој Југославији у периоду после II светског рата дошло је до потпуног и правно неоправданог ограничења својинских права свих грађана који нису били по „мери“ нових комунистичких власти. Реч је о конфискацији имовине којом се одузима приватна имовина у корист државе без накнаде. Она се вршила у складу са Законом о конфискацији имовине и о извршењу конфискације донетим 1946. године.¹⁵ У одредби члана 1. овог Закона прецизира се појам имовине сваког човека под којом се сматрају „његова лична својина или која је његов удео у заједничкој имовини са другим лицима“. Поред тога, под имовином су обухваћена и сва остала имовинска права. Овим Законом је велики део приватне имовине прешао у државну својину. Како је на мети била привреда, ова мера је по свом квантитативном дејству знатно обимнија од касније спроведене национализације. Надаље, овим Законом била је обухваћена и пољопривреда тако што је сељацима имовина бивала

¹³ Више о дозвољеним ограничењима људских права, укључујући и њихову класификацију, види: Марија Рудић, *Људска права*, БГ Центар за људска права, Београд, 2000, стр. 10-11.

¹⁴ Овим ограничењима се не дира у установљена правила и принципе који важе за људска права. У том смислу је неопходно обезбедити примену три основна правила која се везују за сам каталог људских права: а) прво правило односи се на нехијерархичност права и слобода; б) друго правило састоји се у забрани снижавања једном достигнутог нивоа заштите људских права; в) треће се везује за јемство оних права која нису изричито наведена у каталогу људских права. Саша Гајин, *Људска права* (правно - системски оквир), Правни факултет Универзитета Унион, Центар за унапређивање правних студија, Институт за упоредно право, Београд, 2012, стр. 161.

¹⁵ Види: Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације (*„Службени лист ФНРЈ“*, бр. 61/46, пречишћени текст 74/46).

одузимана (конфискована) због неиспуњавања обавеза о откупу пољопривредних производа. При том је нереално утврђивана процена њихових материјалних могућности и прениских откупних цена.¹⁶

Више од пола века након политичког и правног насиља које се спроводило над имовином грађана и правних лица, у Србији је покренут поступак реституције којим се жели извршити повраћај у пређашње стање у форми враћања имовине њеним стварним власницима или пак њиховим наследницима. Ако то у пракси, услед сплета објективних околности, није могуће онда је неопходно, поштујући стандард правичне накнаде, обештетити све грађане који полажу имовинска права над одузетом имовином. За тако нешто најпре је потребно створити правне оквире у форми конкретног законског прописа што је учињено са доношењем Закона о враћању одузете имовине и обештећењу из 2011. године.¹⁷ Овим законским актом уређују се услови, начин и поступак враћања одузете имовине и обештећења за одузету имовину. У погледу начина вршења повраћаја имовине Закон уводи начело приоритета њеног враћања у натуралном облику (члан 8). Ако то није могуће онда се мора приступити обештећењу у форми новчане накнаде у висини њене вредности применом критеријума „правичне накнаде“.¹⁸ Питање реституције у Србији, али и у свим другим пост-комунистичким државама, мора бити решавано у складу са међународним и регионалним правним инструментима којима се регулише људско право на имовину. Отуда сви остали (уставни и законски) прописи морају бити у сагласности са њиховим одредбама и правним начелима. Са жаљењем морамо констатовати да је у нашој правосудној пракси присутно право шаренило међу пресудама којима се спроводи реституција. Тако, постоје пресуде код којих се ослобађа одговорности

---

¹⁶ Горан Маринковић, „Стварање државне и друштвене својине на подручју Србије и бивше Југославије“, *Зборник радова Грађевинског факултета у Новом Саду* 21, стр. 141.

¹⁷ Закон о враћању одузете имовине и обештећењу („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 108/13 и 142/14).

¹⁸ „Поступак исправљања неправди проузрокованих одузимањем имовине из идеолошких разлога по природи ствари мора да обухвати и враћање својине на стварима (тзв. „натуралну реституцију“) и плаћање накнаде (јер у неким ситуацијама својину једноставно није могуће реституисати, пре свега услед пропасти ствари поводом које је постојала). Највећи број држава Централне и Источне Европе дао је приоритет натуралној (*in rem*) реституцији - Немачка, Пољска, Чешка, Словачка, Бугарска, Румунија. Супротно решење примењено је само у Мађарској“, Душан Ракитић, „Анализа основних елемената општег законског решења реституције у Србији из перспективе праксе Европског суда за људска права“, *Анали Правног факултета у Београду* LIX (2), стр. 216.

плаћања било какве накнаде док исто тако постоје пресуде у којима се налаже накнада пуне тржишне вредности имовине у односу на коју се спроводи реституција.¹⁹ Резимирајући излагање о реституцији у Србији, неопходно је указати на проблем заштите права на имовину у светлу примене одређених међународних и европских правних принципа који су изван и изнад законских прописа у свакој појединачној држави. Реч је о принципима који се заснивају на правичном односу према сваком имаоцу имовинских права. У ред таквих принципа спада сразмерност између предмета имовине и циља који се њеним одузимањем жели остварити. Она подразумева равнотежу општих интереса друштвене заједнице и људских права појединца. То практично значи да је на суду да у сваком конкретном случају води рачуна о интересима обе стране оличене у општем и појединачном интересу. Пренето на терен реституције важно је размотрити питање односа начела легалитета и легитимитета. Тако су, на пример, одлуке којима се вршило одузимање имовине која је прелазила „дозвољене лимите“, предвиђене Законом о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, биле законите чиме се поштовало начело легалитета. Међутим, ове одлуке нису биле у складу са начелом легитимитета чија примена није била могућа у условима постојања једнопартијског политичког система у бившој Југославији. Због непостојања партијског плурализма није могуће говорити о остварењу народне воље јер је изостајала њена провера на изборима.

4) ПРАВО НА ИМОВИНУ У ПРАКСИ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Правна заштита својинских права сваког човека од недозвољених ометања и ограничења уочљива је у већем броју пресуда донетих од стране Европског суда за људска права у Стразбуру. Она се врши у складу са чланом 1. Првог протокола Европске конвенције, укључујући и примену члана 8. Основног текста исте Конвенције, којим се гарантује право на заштиту дома. Европски суд за људска права је у својим пресудама обликовао аутентично тумачење појма „дом“ у светлу наведених одредби Европске конвенције. Тако је у случају *Gilou против Уједињеног Краљевства*, Суд „стао на становиште да административни услови који се постављају власницима куће у погледу њеног коришћења, могу довести до повреде права на поштовање дома. Овај закључак донет је у конкретном случају упркос чињеници да власници куће

¹⁹ Ibid., стр. 219.

у дужем временском периоду нису у њој живели. Суд је нашао да су и поред дугогодишњег одсуства, они остали власници непокретности, да су намеравали да се у њу врате, да су оставили комплетно покућство у кући, те да нису у току боравка ван земље створили себи други дом. По мишљењу Суда, све ове околности недвосмислено указују да се ради о њиховом дому који ужива заштиту на основу члана 8. Конвенције²⁰. Да питање експропријације задаје озбиљне проблеме имаоцима предметне имовине потврђује нам Пресуда у случају *Paramichalopolous против Грчке*. Чињенично стање се састојало у следећем: „У складу са законом донетим 20. августа 1967. године (неколико месеци пошто је успостављена диктатура), грчке власти су пренеле право својине над великом облашћу близу плаже Агиа Марина на Атици на Поморски Фонд. Међутим, део земљишта се састојао од пољопривредног земљишта чији су власници били 14 подносилаца ове представке или особе које су подносиоци представке наследили. У току 1968. године, у погледу три подносиоца представке донета је одлука да им се врати земљиште, али је морнарица задржала целу област у којој је намеравала да изгради поморску базу и туристичке објекте намењене официрима. У току 1976. године отац два подносиоца представке је издејствовао пресуду којом је признато да је он власник дела земљишта, и ову пресуду је исте године потврдио и Касациони суд, али његови напори да се пресуда изврши нису имали успеха. Министарство одбране је обавестило подносиоце представке 1980. године да им се не може вратити земљиште због тога што је планирана изградња поморске базе, али да је у току процес са циљем да им се додели друго земљиште на Атици. Комитет стручњака Министарства за пољопривреду је одредио које земљиште треба да им буде додељено, али ни ова одлука није примењена. Користећи поступак предвиђен законом из 1983. године подносиоци представке су након тога издејствовали одлуку Експроприационог одбора, коју је Касациони суд потврдио у последњој инстанци 1988. године, и којом им је признато право својине на земљишту које се налазило у Агиа Марини. У међувремену, Министар пољопривреде их је обавестио да на Атици нема расположивог земљишта за размену и предложио им да у замену узму земљиште у префектури Пиреј, које је било удаљено 450 километара од земљишта које им је морнарица одузела. Међутим, у тренутку када је Европска комисија за људска права усвојила извештај земљиште им још увек није било додељено због недостатка расположивог земљишта у државној својини. Два поступка за повраћај земљишта и више поступака за накнаду штете који су били покренути против

---

²⁰ Саша Гајин, *op. cit.*, стр. 78.

морнарице још увек нису били окончани. Суд је одлучио на следећи начин: „У представци Европској комисији за људска права од 7. новембра 1988. године подносиоци представке су се позвали на члан 1. Првог протокола, тврдећи да је морнарица противправно окупирала њихово земљиште 1967. године и да они до дана подношења представке нису били у могућности ни да користе своју имовину нити да добију накнаду. Влада је оспорила свим подносиоцима представке, осим наследницима *Petrosa Papamichalopolous-a*, статус власника земљишта јер им право својине није било признато судском одлуком, а поступци које су подносиоци представке покренули 1977. године још увек су трајали. Европски суд је сматрао да се за потребе овог спора подносиоци представке морају сматрати власницима земљишта у питању. Повреда права на коју су се подносиоци представке жалили је почела 1967. године. У том тренутку Грчка је већ била ратификовала Европску конвенцију за људска права и Први протокол. Чињеница да је Грчка отказала Конвенцију у време диктатуре (од 13. јуна 1970. године до 28. новембра 1974. године) није је, према члану 65. Конвенције, ослободила обавеза садржаних у Конвенцији у погледу аката који су се догодили пре тог датума. Окупација земљишта подносилаца представке од стране морнарице представљала је јасно мешање у њихово право на мирно уживање имовине, али циљ ове мере није била контрола употребе имовине нити је она представљала формалну експропријацију. Међутим, од 1967. године надаље подносиоци представке нису били у могућности ни да користе своју имовину нити да је продају, поклоне или ставе под хипотеку. Кораци које су власти предузеле после поновног успостављања демократије са циљем да се изврши замена за друге парцеле исте вредности нису имали успеха. Губитак сваке могућности да располажу својом имовином, као и неуспех покушаја предузетих до тог тренутка да се ситуација поправи, довели су до довољно озбиљних последица да би се ова ситуација сматрала случајем *de facto* експропријације на начин који није у складу са правом на мирно уживање имовине. Због тога је Европски суд закључио да је извршена повреда члана 1. Првог протокола и да она још увек траје“.²¹ Поред експропријације нечије имовине, пракса Европског суда за људска права бележи и друге облике лишења имовине. Под њима се подразумевају случајеви када је искоришћено право прече куповине. То је случај са предметом *Hentrich против Француске* у коме су порески органи у Француској искористили своје право прече куповине, јер је цена код

²¹ Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Papamichalopolous против Грчке* је преузета са веб сајта: www.bgcentar.org.rs/presude-odluke-evropskog-suda-za-ljudska-prava (30.04.2015).

плаћања код преноса непокретности, била веома ниска.²² Повреда права на слободно уживање у сопственој имовини је била предмет једног од скоријих судских предмета пред Европским судом за људска права у Стразбуру. Реч је о предмету: *Алишић и други против Босне и Херцеговине, Хрватске, Србије, Словеније и Бивше Југословенске Републике Македоније (пресуда Великог већа)*. Овде је Суд „установио повреду права подносиоца представке на слободно уживање имовине из члана 1. Протокола 1. Конвенције, и права на правни лек из члана 13, јер нису били у могућности да поврате „стару“ девизну штедњу након распада СФРЈ. У пилот пресуди Великог већа једногласно је утврђено, да пропуст српске и словеначке владе да подносиоце представке и све остале у њиховом положају обухвате својим плановима за исплату „старе“ девизне штедње представља системски проблем. Србији је наложено да у року од годину дана предузме све што је неопходно, укључујући и измене закона, како би подносиоцима и другима у истом положају омогућила исплату њихове „старе“ девизне штедње под истим условима, као и грађанима Србије који су имали такву штедњу у домаћим филијалама српских банака. Суд је одложио, на годину дана, разматрање свих сличних предмета против Србије и Словеније“.²³ У сваком од представљених случајева можемо уочити различите аршине у примени међународних, регионалних и националних прописа којима се штите својинска права људи. То је последица неуједначеног поступања државних органа који одлучују о имовинским правима грађана у појединачним поступцима. Отуда они превиђају чињеницу да је право на имовину људско право те да национални оквири правне заштите више нису крајња инстанца пред којом се може тражити задовољење правде, већ то представља Европски суд за људска права који је изван и изнад националних правних и институционалних оквира.

5) ИЗВОРИ

Општа дела и чланци

Гајин, Саша, Људска права (правно - системски оквир), Правни факултет Универзитета Унион, Центар за унапређивање правних студија, Институт за упоредно право, Београд, 2012.

Димитријевић, Војин (et al.), Људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 1997.

---

²² *Hentrich против Француске* (22.09.1994) Серија А, број 296/А.

²³ Људска права у Србији 2014 (право, пракса и међународни стандарди људских права), БГ Центар за људска права, Београд, 2015, стр. 62.

- Људска права у Србији 2014 (право, пракса и међународни стандарди људских права), БГ Центар за људска права, Београд, 2015.
- Маринковић, Горан, „Стварање државне и друштвене својине на подручју Србије и бивше Југославије“, *Зборник радова Грађевинског факултета у Новом Саду* 21.
- Обрадовић, Константин, Почетница за људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 1998.
- Ракитић, Душан: „Анализа основних елемената општег законског решења реституције у Србији из перспективе праксе Европског суда за људска права“, *Анали Правног факултета у Београду* LIX (2).
- Ракић-Водинелић, Весна, „Прва и трећа генерација људских права“, *Зборник правног факултета у Загребу* 39 (5-6).
- Рудић, Марија, Људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 2000.
- Соловјев, Александар, Историја словенских права - Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.

Протиси

- Универзална декларација о људским правима (усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 (III) од 10. децембра 1948. године).
- Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ- Међународни уговори”, бр. 7/71).
- Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима („Службени лист СФРЈ- Међународни уговори”, бр. 7/71).
- Протокол бр. 1. уз Конвенцију о људским правима и основним слободама (Париз, 20. марта 1952), Инструменти Савета Европе - људска права, БГ Центар за људска права, Београд, 2000.
- Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације („Службени лист ФНРЈ“, бр. 61/46, пречишћени текст 74/46).
- Закон о враћању одузете имовине и обештећењу („Службени гласник РС“, бр. 72/11, 108/13 и 142/14).

Пресуде Европског суда за људска права

- Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Marckx v. Belgium* (13. јуни 1979) Серија А бр. 31.

Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Papamichalopoulos против Грчке* је преузета са веб сајта: www.bgcentar.org.rs/presude-odluke-evropskog-suda-za-ljudska-prava (30.04.2015).

Пресуда Европског суда за људска права у предмету *Hentrich против Француске* (22.09.1994) Серија А, број 296/А.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Право на имовину припада категорији људских права којима се обезбеђује потпуна имовинска сигурност сваког човека. Његова правна верификација везује се за међународне пактове о људским правима. Отуда код разматрања права на имовину морамо имати у виду његову међународно-правну димензију. Поред тога, у европској правној перспективи ово право се везује за допунски протокол Европске конвенције о људским правима а потом и читаву лепезу европских правних инструмената, укључујући и сам правни инструментаријум Европске уније. Међутим, признавање међународног и европског карактера права на имовину не искључује указивање на њихову националну правну перспективу. Под тим се подразумева читав систем објективног права у једној држави, којим се регулишу имовинско-правни односи. Важност ратификовања правних инструмената којима се штити право на имовину од великог је значаја за Србију. Реч је о специфичној правној ситуацији у којој се Србија нашла, након државно-правне разградње проузроковане нестајањем, најпре СФРЈ а затим и СРЈ. С обзиром да се Србија сматра правним следбеником наведених држава, у којима је чинила једну од федералних јединица, није дошло до „очекиваног“ дисконтинуитета у важењу међународних и европских правних инструмената. Зато можемо рећи да је на нормативном плану Србија достигла неопходне правне стандарде у нормирању свих људских права, укључујући и право на имовину. Дакле, грађанима су *de iure* зајемчена њихова имовинска права кроз поштовање стандарда на мирно и неометано коришћење сопствене имовине. Међутим, у пракси ствари нису у потпуности задовољавајуће те захтевају шири друштвени односно институционални ангажман на подручју успостављања потпуније заштите имовинских права сваког грађанина. То можемо представити кроз више облика испољавања приликом кршења својинских права грађана у Србији.

а) Први облик испољавања се састоји у неадекватном спровођењу реституције у смислу враћања неправично одузете имовине у периоду после 1945. године. Иако су тадашње власти доносиле законе којима су

настојале успоставити бар привидну законитост у одузимању имовине сопственим грађанима, која прелази дозвољене лимите, чињеница је да је сам поступак и начин утврђивања накнаде (тамо где је било) вршена на крајње неправичан и правно немушт начин. Иако је Србија питање реституције законски уредила, о чему је претходно већ било речи, чињеница је да већи број власника, односно њихових наследника, још увек не могу да остваре повраћај или правичну накнаду у вредности предметне имовине. Оно што бисмо могли замерити држави јесте чињеница да је у периоду после 2000. године имовина за коју је било сасвим извесно да ће бити предмет реституције приватизована и продата новим власницима, који су у овим случајевима савесни купци, па није правно могуће оспоравати законитост њиховог стицања имовине.

б) Други облик испољавања огледа се у поступцима државе према власницима старе девизне штедње. Реч је о грађанима који су имали штедне улоге у државним банкама па су деведесетих година, услед познатих догађаја, остали без својих улога. После 2000. године држава је њима понудила издавање обвезница са одложеним временом наплате. У највећем броју случајева, услед вишедеценијског протеча времена, изворни власници штедних улога нису за време свог живота дочекали да поврате свој новац. С друге стране, овакав начин решавања питања старе девизне штедње, на коју полажу својинска права њихови власници, отворила је путеве да појединци, откупом обвезница по знатно нижој цени од номиналне, остваре вишеструку новчану добит. Појединци су откупљеним обвезницама куповали имовину која је била предмет приватизације.

в) Поред наведених, у пракси је присутно кршење својинских права грађана и правних лица кроз повреду одређених правних принципа и начела којима се обезбеђује општа правна заштита. Реч је о праву на суђење у разумном року, праву на објективно и непристрасно суђење, неправедном спровођењу поступка експропријације, по знатно нижим накнадама од реалних (тржишних) и др. Ако бисмо спровели студијско истраживање кршења имовинских права наших грађана, који су довели до Европског суда за људска права, онда бисмо несумњиво утврдили велики раскорак између нормативног и стварног статуса права на имовину сваког човека. Ипак, ако је за утеху, далеко економски развијеније државе (чланице ЕУ) у пракси се сусрећу са сличним проблемима. О томе нам сведоче окончани али и актуелни судски процеси пред Европским судом за људска права у Стразбуру.